

JAUME I I L'ALJAMA DE BARCELONA

© Museu Lengadocian, Montpeller

Jaume I en una escena de caça pintada vers 1262 a l'enteixinat de la casa dels Conques a Montpeller (detall). El retrat, expressiu i realista, és l'única representació coetània coneguda del monarca.

El regnat de Jaume I, un dels més llargs de la nostra història (1213-1276), destaca, entre altres fets, per l'expansió territorial cap a la Mediterrània (Mallorca) i cap al sud (València) i pel desenvolupament institucional, amb un paper destacat de les noves formes de govern urbà, en un temps d'auge econòmic i d'expansió de les ciutats. Aquest procés va involucrar de ple les aljames jueves, les quals en sortiren beneficiades. Els textos parlen tots sols: la política de Jaume I amb relació als jueus de l'aljama de Barcelona es basa, a partir del privilegi de 1241, en l'atorgament de poder de regiment intern a la comunitat, a canvi de garanties en la recaptació fiscal; era un mecanisme similar al que va propiciar, vuit anys després (1249), el naixement del govern de la ciutat. A Barcelona s'establí, així mateix, el model que va articular la xarxa urbana de les comunitats jueves a través del sistema de les col·lectes d'impostos, mitjançant el qual les comunitats menors quedaven subor-

dinades a les quatre aljames principals: les de Barcelona, Girona, Lleida i Perpinyà. Cal destacar que aquesta articulació territorial de les aljames de la Catalunya del segle XIII i la primera meitat del segle XIV és un fenomen únic: no es coneixen altres casos de comunitats menors vinculades a les comunitats majors en cap indret de la diàspora jueva.

El privilegi constitutiu de la comunitat de jueus de Barcelona de 1241, que s'aplicaria després a la de Girona (1258) i a la del Rosselló (1269), determina la primera configuració de les comunitats de jueus de Catalunya com a entitats de dret públic. Amb aquest privilegi, el rei concedia a les aljames la facultat d'escollir dos, tres o més jutges per solucionar els litigis entre els particulars, amb poders per multar qui en desafies l'autoritat. La novetat del privilegi rau en el fet que manlleva als llinatges aristocràtics jueus la facultat de presidir la comunitat i nomenar els oficials econòmics i judicials: d'aquesta manera, el rei

eradicava els privilegis de franquícia que s'autoconcedien els prohoms per ser de noble llinatge.

El privilegi de 1241 encapçala la llarga llista de drets obtinguts pels jueus de Catalunya. A l'aljama de Barcelona, el rei Jaume va concedir, entre altres, el privilegi de no haver de patir tortura; el de poder apel·lar a les sentències dels tribunals ordinaris; la llibertat per escollir notari en els contractes amb els cristians; el privilegi de conservar els ossaris i les sinagogues; el d'edificar nous llocs d'oració i el de tenir carnisseries pròpies, així com el dret d'exempció d'allotjament del seguici reial.

El capteniment de Jaume I envers els jueus dels seus regnes es va manifestar també en l'àmbit de la política internacional, enfront de l'Església i de les disposicions adoptades als concilis de Laterà tercer (1179) i quart (1215). En aquest sentit, la constitució de 1228 aplicà tan sols dues de les disposicions conciliars i va ometre les més lesives, com l'obligació de portar un vestit diferent (una rodella) i l'obligació dels jutges de rebre el testimoni contrari dels cristians.

El regiment atorgat al call barceloní i la subseqüent articulació de les aljames del país mitjançant el sistema de les col·lectes es produeix en un període en què prosperitat econòmica, articulació institucional i florida cultural van alhora, amb figures capdavanteres com Moixé ben Nahman a Girona i Xelomó ben Adret a Barcelona. La construcció institucional de la Barcelona de mitjan segle XIII, amb els pactes respectius del rei i les elits de la comunitat jueva i de la societat urbana, es produí a l'alba de la gran aventura del comerç mediterrani, en l'arrencada del qual van tenir un paper destacat els jueus barcelonins: aquest serà l'objecte de la jornada «Barcelona, els jueus i el comerç mediterrani, segles XII- XIV» que el Centre de Recerca i Debat del MUHBA prepara per al mes de desembre vinent.

Eulàlia Vernet
Universitat de Barcelona